

Nagy Levente

A ZSARNOK, A KIRÁLY ÉS A PROPAGANDA

*Néhány megjegyzés a legkorábbi
Drakula-történetek keletkezéséről**

Előbb valaki megfogalmaz egy felvetést, aztán jön valaki, és ez alapján kidolgoz egy egész elméletet, amit aztán egy másvalaki már kész ténynek vesz: következtetéseket von le belőle, esetleg még ő is hozzáad valamit, aztán az utána következők ismét és ismét hozzáadnak egy-egy csipetnyi saját információt. Így megy át szinte észrevétlenül a történetírás in longas errorum generationes [tévedések hosszú sorozatába]. És ott áll majd előttünk a tévedések hatalmas fája, melynek fenséges ágai helyett, hogy biztos támaszt és árnyas nyughelyet biztosítanak a megfáradt történészek, izzadságot facsarnak ki belőle.

Ezt a részt idézte Kemény József gróf (1795–1855) egyik tanulmányából Ioan Bogdan (1864–1919) annak a könyvének az előszavában, melyben a havasalföldi vajdáról, Drakuláról (alias III. Vladról, uralk. 1448, 1456–1462, 1476) szóló 15. századi német és orosz anekdotagyűjteményeket adta közre.¹ Bogdan a Drakula-történetek kiadásával a román szépirodalomban és tankönyvírásban a 19. század végén kibontakozó pozitív Drakula-kultuszt szerette volna ellensúlyozni. Szerinte a költők és a tankönyvírók meghamisítják Drakula valódi történelmi alakját, a „vitézesség és a hazafiság példaképévé” avatják a diákok számára, holt a vajda „kegyetlen zsarnok, az emberiség szörnye”, „a barbár idők és az örökölt beteges természet terméke volt”, „akivel nem dicsekedni

* A tanulmány az NKFIH (OTKA) 128 151. számú pályázat keretében készült.

1 Ioan BOGDAN, *Vlad Tepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, București, 1896, V. Jelen tanulmányomban a Drakula nevet fogom használni. Ósláv nyelvű okleveleiben a vajda kizárólag a Vlad nevet használta. Kortársai azonban – például Dan trónkövetelő vajda – ósláv nyelvű levelekben is használták a Drakula nevet. Nem román kortársai (szászok, magyarok, olaszok, németek) írásaiban kizárólag a Drakula alakot találjuk. Őket követve döntöttem úgy, hogy én is ezt az alakot fogom használni. A névről lásd: Grigore NANDRIȘ, *A Philological Analysis of Dracula and Rumanian Place-names and Masculine Personal Names in -a/-ea*, *The Slavonic and East European Review* 37. (1959/89), 371–377; Aurel RĂDUȚIU, *Despre numele „Drakula”*, *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, 35. (1996), 25–37.

kellene a románoknak, hanem inkább szégyenkezni miatta”.² Az már csak a sors fintora, hogy Bogdan a román Drakula-kép-hamisítók elleni küzdelmének támogatására épp a 19. század egyik legnagyobb magyar irodalmi és történetírói hamisítóját, Kemény Józsefet idézte, mégpedig egy olyan kiadványból, melyben Kemény maga is több, az erdélyi románok történetére vonatkozó, hamis oklevelet tett közzé.³ Mindezt azért idéztem fel, hogy érzékeltsem: a Drakula-filológia ingoványos terep. A koncepciózus félreértelmezések és hamisítások mocsara könnyen elnyelheti a gyanútlan irodalmárt. Mindemellett az évszázadok folyamán Drakula a vulgaritással és a giccsel határos művek főhősévé lett. Úgy vélem, hogy ennek ellenére sem kerülhető meg a Drakula-jelenség racionális, a tudományos esszéírás módszereivel elvégzendő vizsgálata. Különösen fontos a higgadt értelmezés ma, amikor a tudomány a fantáziáló dilet-tantizmusban olyan versenytársat talált, amelyet még soha. Jelen írásom során nem áll szándékomban a történeti igazság kiderítése. Sokkal inkább a mítoszképződés mechanizmusai érdekelnek. Ezért javaslom, hogy menjünk vissza a kezdetekig.

1. *In illo tempore...*

Az 1460-as évektől a 16. század végéig, majd másfél évszázadig Drakula a korabeli tömegtájékoztató sztárja volt. E szokatlan publicisztikai karriert az váltotta ki, hogy 1462 őszén Mátyás király letartóztatta és több mint tíz évig fogságban/házi őrizetben tartotta maga mellett Budán és Visegrádon. Janus Pannonius nyomban epigrammával köszöntötte Drakula elfogatását. A vers az alkalmi költészet tipikus terméke: Janus örvendezik azon, hogy láncot hord a zsarnok, és már mindenki (főleg menyasszonya és az anyja) nagyon várja, hogy télvíz ideje lévén, Mátyás visszatérjen Budára. Mátyás azért kényszerült hadra kelni, mert Drakula 1461–1462 telén betört a Duna menti török végvárakba, ahol komoly pusztítást végzett. Az 1462. február 11-én Mátyásnak küldött beszámolója szerint: „megöltünk mindenkit, férfiakat és nőket, nagyokat és kicsinyeket [...] összesen mintegy 23 884 törököt és bolgárt, nem számítva ide azokat, akik bennétek a házaikban, így fejeiket katonáim nem tudták bemutatni hivatalnokaimnak, hogy megszámlálják.

2 BOGDAN, I. m., VI, X.

3 A Bogdan által idézett kiadvány: *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, 1846, Band II, Heft I, 1.

[...] Tudja meg kegyelmed, hogy nem magam miatt szegtem meg a békét a törökkel, hanem Kegyelmed és a Magyar Szent Korona, valamint az egész kereszténység dicsőségére és a katolikus hit erősítésére.⁴ Ezek után Drakula arra kérte Mátyást, hogy vezesse csapatait Havasalföldre, de ha ez nem lehetséges, akkor legalább az erdélyi vajdát, valamint a székelyeket utasítsa arra, hogy jöjjenek a segítségére, mert II. Mehmed szultán vezetésével az oszmán hadsereg az ő megbüntetésére indult. Mátyásnak szándékában állt Drakulát megsegíteni. Legalábbis látszólag. Az tény, hogy 1462. augusztus 3–13. között Szegeden hadimustrát tartott, majd csapataival elindult Erdély felé. 1462. szeptember 23-án érkezett Nagyszebenbe, és majd három hónapig a Szászföldön (Brassó, Segesvár, Medgyes, Szászcsanád, Szászsebes) tartózkodott.⁵ Havasalföldre Mátyás azonban nem vonult be és Drakulát sem segítette meg. Erre valószínűleg nem is volt szükség, mert a szultán már 1462 júliusában visszavonult Drinápolyba. Ugyanakkor a Duna partján hagyta Drakula testvérét, Szép Radut (uralk. 1462–1473, 1473–1475), hogy ha netán a havasalföldi főurak meggondolnák magukat, álljanak át hozzá.⁶ A szultán számítása be is jött: egy hónap alatt a bojárok nagy része elhagyta Drakulát és behódolt Radunak.⁷ Mátyásnak tehát már augusztus elején értesülnie kellett Drakula bukásáról. Így Erdélybe vonulása valójában okafogyottá vált, hisz az számára is óriási kockázatot jelentett volna, ha a szultán és a havasalföldi bojárok ellenében erőszakkal ismét visszahelyezi a trónjára Drakulát. Mindezek alapján nekem úgy tűnik, hogy Drakula letartóztatása inkább a vajda kimekítését, semmint megbüntetését szolgálta.

A későbbi értelmezők szerint a letartóztatására a közvetlen ürügyet a vajda egy 1462. november 7-én a Szeben melletti Nagydisznódról keltett levele szolgáltatta, melyben Drakula felajánlotta II. Mehmednek, hogy Mátyást a kezére játssza. A levelet Mátyás elküldte II. Piusz (Aeneas Sylvius Piccolomini, 1405–1464) pápának, aki bemásolta azt emlékirataiba.⁸ A levél hitelességével kapcsolatban már eddig is kétségek merültek fel. A Drakula-szakirodalomban illik úgy tekinteni rá,

4 *Corpus Draculianum. Dokumente und Chroniken zum walachischen Fürsten Vlad dem Pfäblier 1448–650*, I/1, szerk. THOMAS A. BOHN – ADRIAN GHEORGHE – CHRISTOF PAULUS – ALBERT WEBER, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2017, 110. (A továbbiakban: CD)

5 HORVÁTH RICHÁRD, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458–1476)–1490*, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 2011, 71–72.

6 CD, I/2, 295–299.

7 EUDOXIU HURMUZAKI, *Documente privitoare la istoria românilor*, București, 1911, XV/1, 58.

8 *II. Piusz pápa feljegyzései*, II/2, ford. BELLUS IBOLYA – BORONKAI IVÁN, Balassi, Budapest, 2001, 502 (Történelmi Források II).

mint Mátyás és a szászok által hamisított okmányra. A hamisításra azért volt szükség, hogy Mátyás a keresztény Nyugat előtt igazolhassa azt, hogy miért tartóztatta le a kereszténység védelmében a törökkel harcoló hős vajdát, és a Velencétől és a Szentszéktől kapott hadisegélyből miért nem támogatta Drakula törökellenes harcát. Mátyás nemcsak a levélhamisítási ügyben volt benne, hanem a Drakulát lejáratni szándékozó nyugat-európai propaganda szálait is ő szötte.⁹ A vajda embertelen kegyetlenségeit bemutató történeteket Mátyás humanistái a budai kancellárián állították össze. Az elbeszéléseket az 1463 nyarán a koronaviszzahozatalról Bécsújhelyen tartózkodó magyar követek vitték Bécsbe, ahol Ulrich Han nyomdász *Die Geschichte Dracole waide* címmel németül ki is adta azokat.¹⁰

A magyar történelem kiváló ismerője, Jean Bérenger teljes mértékben elfogadta a fenti elméletet.¹¹ Bérenger szerint látszólag ugyan Velence és II. Piusz elfogadta Mátyás magyarázatát, de mindenki tudta, hogy a magyar király érvelése sántít. A *Die Geschichte Dracole waide* című brosúra kiadását maga Vitéz János intézte Bécsben 1463 nyarán. Az eredeti változat latinul íródott, és nem szász, hanem magyar környezetben. Látszólag a szöveg összefüggéstelen rémtörténetek halmaza, mégis kibontakozik belőle valamiféle koncepció: az olvasó keresztény öntudatára hatva azt sugallja, hogy Drakula, a vérengző szörnyeteg nem is keresztény, hanem pogány, sőt iszlám hitre tért török.¹² Bérenger elfogadja Cazacnak a doktori disszertációjában felvetett hipotézisét, miszerint a Drakula-történetek latin változatának összeállítója Janus Pannonius lehetett. Ezt a változatot fordította le németre és adta ki Ulrich Han. Mátyás az első olyan uralkodók közé tartozik Bérenger koncepciójában, aki sikeresen használta a nyomtatás nyújtotta közvetett propagandát. A Drakula-legenda tehát a magyar kancellária manipulációinak köszönhetően jelent meg és terjedt el a korabeli Európában. A történetnek azonban van egy csattanója – mondja Bérenger. Drakula mint „abszolutista uralkodó szerette volna megmenteni hazája függetlenségét és biztosítani annak további fejlődését. Politikai okokból mindezt rágalmazni kezdték. Rágalmazói, Vitéz János és Janus Pannonius,

9 Șerban PAPACOSTEA, *Cu privire la geneza și răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Țepeș*, *Romanoslavica* 12. (1966), 159–167.

10 Matei CAZACU, „Geschichte Dracole waide.” *Un incunable imprimé à Vienne en 1463*, *Bibliothèque de l'École des Chartes* 139. (1981/2.), 213, 215–216, 219.

11 Jean BÉRENGER, *Conscience européenne et mauvaise conscience à la cour de Mathias Corvin: la naissance du mythe de Dracula (1462-1465) = La conscience européenne au XVe et au XVIe siècle*, Paris, 1982, 13 (Collection de l'École Normale Supérieure de Jeunes Filles n° 22).

12 *Uo.*, 18–19.

azonban 1471-ben ugyanúgy kegyvesztettek lettek, mint ő. Mindketten áldozatául estek Mátyás kegyetlen politikájának. [...] Ahogy III. Vlad, úgy Vitéz János és Janus Pannonius sem akarta elfogadni Mátyás politikai elképzeléseit. Ő ugyanis csak azután szeretett volna sorsdöntő harcba bocsátkozni a törökkel, miután létrehozta volna a magyar fennhatóság alatt álló erős dunai birodalmat.”¹³

E jól felépített és látszólag koherens elmélettel csupán egyetlen baj van: túlságosan is 20. századi ízű. Gondoljunk csak bele: ha a velencei tanácsnak és a pápának (hisz ők adták a pénzt) kellett megmagyarázni Drakula letartóztatását és a hadiségély elsikkasztását, akkor miért adott ki Bécsben Mátyás egy német nyelvű Drakula-ellenes röpiratot? Nem az lett volna a logikus, ha latin vagy olasz nyelvű irattal száll harcba Mátyás, és nem Bécsben, hanem Velencében vagy Rómában, a közvélemény kegyének megnyeréséért? A német „olvasóközönség” mégis hogyan tudta volna pozitív hőssé formálni Mátyást II. Piusz, valamint a velencei tanács előtt?

2. Janus Pannonius és Drakula

Íme Janus Pannoniusnak a Mátyás 1462. évi „havasalföldi hadjáratáról” írt epigrammája:

ZengjeteK ünnepi dalt! Láncot hord végre a zsarnok,
Már ha igaz, mit a hír szerterepülve susog.
ZengjeteK ünnepi dalt ismét s víg dallamotokhoz
Járjátok, Múzsák, ünnepi táncotokat.
És te, ki ekkora nagy diadalt vér nélkül arattál,
Bár győztél, mért vagy távol a tél közepén?
Egyet kér mindőnk esdő szava, drága királyunk:
Arcod után vágyunk, térj haza végre közénk!
Néped hasztalanul hív? Lásd, ezt kéri arád is,
Ezt az anyád; mondhatsz zordonan erre „nem”-et?¹⁴

Jankovits László szerint a Drakula vajda fogságba esését ünneplő epigramma többféleképpen is olvasható. A vers látszólag dicsőíti a zsarnok

¹³ *Uo.*, 22.

¹⁴ JANUS Pannonius, *Összes munkái*, kiad. V. Kovács Sándor, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987, 372. sz. epigramma. Elektronikus kiadás: <https://mek.oszk.hu/06700/06722/06722.htm> (Letöltés ideje: 2020. 11. 09.)

Drakula felett – harc nélkül is – győzelmet arató királyt, de ugyanakkor benne rejlik az ironia is. „A hősi harcok ígérete tovatűnik – írja az epigrammáról Jankovits – marad a kozmetikázott diadal, valamint az anya és a jegyes szoknyája.”¹⁵ Orbán János Dénes költői empátiával továbbmegy a Jankovits által csak sugallt úton, és Janus Pannonius álarcát magára öltve fickós-hetyke költőként jól odamond a hatalomnak:

Igazak, mondd a hírek, ó, király,
csak hóba tapos sereged, sose vérbe,
és foglyul ejtéd a Karóbahúzózt,
bár érte indultál, nem pedig ellenébe?
Dicsőség néked, király, ki jó atyád
véres metódusai helyett borral
locsolgatód a kiegyezés virágát,
s érdekeid nem rendezel alá
ígéreteknek, kontraktusoknak,
adott szavadnak s holmi fityfenéeknek.
Hűbéresed volt Dragula, és a törökök
réme. Mégis úgy láttad jónak, öccse,
Radu, a Szép ringó valaga
üljön az ingó walach trónra.
Derék fickó. A szultán is szerette,
s míg túsza volt, egymást húzták karóba.¹⁶

Íme Orbán János Dénes értelmezése is a versről:

Dragula ugyan kegyetlen uralkodó volt, de a törökök réme, kiváló had- és gerillavezér, azaz Magyarország érdekeit híven szolgálta. Janus Pannonius átélte Konstantinápoly elestének az egész keresztény világra kiható sokkját (Mátyás még gyermek volt), és látta a jövőben a mohácsi veszedelmet. Ezért mindenképp a keleti front megerősítését szorgalmazta. A verseket megfejtve, kiderül Janus rosszallása. Nos, ezt már nem kell véka alá rejteni, és egy versbe bele lehet sűríteni ezt a fontos mozzanatot, hiszen valamikor ekkor kezdődhetett Janus csalódása Mátyásban, mely aztán a lázadásig fajult.¹⁷

15 JANKOVITS László, *Nobilis ingenio. Janus Pannonius költészete*, Magyar PEN Club – Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2012, 102.

16 ORBÁN János Dénes, *A költő, a ringó és a király. Janus Pannonius apokrif költeményei*, Magyar PEN Club, Budapest, 2014, 59.

17 ORBÁN János Dénes, *A Pannonius-projekt*, Irodalmi Jelen 14. (2014/156.), 113.

Egyszóval Janus már a havasalföldi hadjárat alkalmával kezdett egyet nem érteni Mátyás keleti politikájával, mely ellenkezés 1471-re nyílt lázadásba csapott át. Kétségtelenül lehetséges ez az értelmezés is, már csak azért is, mert kísértetiesen emlékeztet a fent már idézett Jean Bérenger-féle interpretációhoz. Nos, kétségtelen, hogy Janust élénken foglalkoztatta Mátyás 1462. évi hadjárata, de véleményem szerint inkább személyes, semmint politikai okokból. A hadjárat idején a budai királyi udvarban Mátyás friss menyasszonya (Podjebrád Katalin) mellett tartózkodó Janusnak tudnia kellett azt, hogy 1462. november–decemberében (amikor Janus epigrammái íródtak) a törökellenes keleti front már nem is létezett, tehát azon Mátyásnak nem volt értelme harcolnia sem. Janus nem ismerte Drakula helyzetét, és ezért nem értette, hogy Mátyás miért időzik olyan sokat Dél-Erdélyben. Holott erre épp azért volt szükség, hogy Drakula kimenekítését megszervezze. Nem lehet nem észrevenni, hogy mindkét ekkor keletkezett epigramma központi üzenete az, hogy Mátyás hagyjon fel az értelmetlen tekergéssel (hisz hadakozásnak már nem lehet nevezni a dél-erdélyi kóborlást), és jöjjön haza menyasszonya ölelő karjaiba. Egyszóval ne Mars, hanem inkább Vénusz oltárán áldozzon.

Tombol a téli hideg, s te csatázol a hős sereg élén,
Nem tart vissza, tudom, sem havazás, sem a szél.
Ebben a zordon időben a kard befagy ám hüvelyébe
És a lovat se lehet fogni, ha dermed a kéz.
Harcolsz, várfalakat döntesz le titáni erővel,
Mars se különb, de hiszen benned atyád szive ver.
Jobb, ha pihensz a hidegben s táborozásra csak akkor
Gondolsz, hogyha beáll újra a szép kikelet.¹⁸

Az iróniát a titáni erővel, várfalakat ledöntő túlzó Mátyás-kép adja, hisz Janusnak is tudnia kellett, hogy ekkor Mátyás nem a tomboló téli hidegben harcolt, hanem a kényelmes és meleg szász városok falai között mulatta az időt. Az „Ebben a zordon időben a kard befagy ám hüvelyébe” (Ipsos triste gelu vaginis detinet enses) sor erotikus konnotációkat hordoz: annak a kardnak bizony más (melegebb) hüvelyben lenne a helye. Ezután következik a Drakula-epigramma, melynek utolsó két sora még inkább kihangsúlyozza, hogy Mátyást nemcsak a nép,

18 JANUS, *I. m.*, 371. sz. epigramma.

hanem főleg anyja, de még inkább jegyese (hoc sponsa, hoc genetrix) várja haza.

Mátyás 1462 telén a valóságban is fagyos, zord időben hadjáratozott. Ugyanakkor Janusnál a zord, fagyos világ egyúttal a barbárság metaforája is. Az ókori római szerzőkénél (Vergilius, Horatius, Ovidius) az északi, téli világ barbár vidék, melyet vad, műveletlen és kegyetlen népek laknak. „Komoly költő csak száműzöttként teszi északra lábát, mint Ovidius, aki a tél és a hegyen túli vidék, a fenyegető barbárok gyűlölete körül addig felhalmozott irodalmi hagyomány java részét felhasználta keserves elégiákban és költői levelekben, amikor uralkodója a Fekete-tenger partjára száműzte” – írja Jankovits László Janus Várad-versének téli epizódjait elemezve.¹⁹ Janus néha ugyan még Pannoniát is zord, barbár vidéknek tartotta, és azon sóhajtozott, hogy bár vissza se tért volna oda Itáliából,²⁰ de a román vajdaságokat még ennél is zordabbnak, északibbnak és barbárabbnak titulálta. Ráadásul úgy, hogy tudatában volt az ekkorra már humanista közhellyé váló gondolatnak, annak tudniillik, hogy a románok a hajdani dicső rómaiak utódai. Csakhogy Janus szerint a mostani románoknak szinte már semmi közük a régi művelt rómaiakhoz, mert az északi barbár tájakra érkező latinokat a zord, északi éghajlat megrontotta. Világosan kifejti ezen nézetét Janus Mátyásnak egy másik román vajda, a moldvai Nagy István (Ștefan cel Mare, uralk. 1457–1504) elleni 1467. évi hadjárat kapcsán írt versében:

Szarmata táj hegyei s te, Dunánk kék árja, amely hét
 Ágra szakadsz s Fekete-tengeri vízbe vegyülsz,
 Vad, barbár tájék, hol régen a római volt úr,
 Csakhogy megromlott köztük a római nyelv;
 Mért tartjátok urunk távol súlyos hadi-vértben?
 Már ezután csak a hús Don vize lesz itala?
 Négyszer telt meg a hold, négy hónap telt el azóta,
 S még ma se zenghetjük boldogan: itt a király!
 Vissza mikor tér hát! Mikor ujjong majd Buda pompás
 Díszben, mert megjött hősi Neoptolemos?
 Küldjétek haza őt, ha akad még bennetek érzés:
 Már kivirulva a nászt várja a kis Katalin!²¹ (Kovács, 375.)

19 JANKOVITS, *I. m.*, 43.

20 JANUS, *I. m.*, 370., 458. sz. epigrammák.

21 *Uo.*, 375. sz. epigramma.

Az alaphelyzet itt is ugyanaz, mint a Drakula-epigrammában. A vad, barbár vidék fogva tartja a hadakozó Mátyást, miközben a kis Katalin szeretné már birtokba venni a férjét (*nubere parva viro, iam Catharina, potest*). Hiába uralták régen a tájat a rómaiak, a barbár föld őket is megromtotta (*Ac tu Romanis olim possessa colonis, / Sed iam corrupto, barbara terra, sono*). Olykor-olykor még Janusban is felmerült a szorongás, hogy az „északi” Pannónia őt is visszabarbárosítja.

Ezt a néhány epigrammát néked Pannoniából
a Duna küldi, a Föld északi főfolyama.
Hogyha talán egy-egy közülük nem látszik enyémnek,
jó Galeottóm, hát meg ne lepődj emiatt.
Mert ad a hely, de el is vesz a szellemtől – ki tagadná?
S látszik a versen, hogy merre, hol is született.
Rég a latin környék latinabbá tette a versem,
barbár táj barbár szóra kapatja a szám.
Hozd ide Vergiliust: hamisan fog szólni a lantja;
vagy Cicerót; itt elnémul a nagy Cicero.
Ám te segíthetnél: ha göcsörtjeiket lecsiszolnád,
azt hinné az itész: mind Helikonra való.²²

Janus a Hippokratészra, Hérodotoszra és Arisztotelészre visszamenő ókori irodalmi toposz alapján gondolkodott, miszerint a népek jellemét az éghajlat határozza meg. A modell szerint a hideg és zord észak a Mars jegyében áll, ezért az ottani népek (pl. szkíták, géták) vadak, harciasak, műveletlenek; míg délen Venus az úr, ezért a déliek a kontemplációt, a tudományokat és a szerelmet részesítik előnyben.²³ Láttuk, hogy Janusnak a havasalföldi és moldvai hadjáratról írt versei teljes mértékben e modell jegyében állnak. Az egész ügy akkor kezd még érdekesebbé válni, ha figyelembe vesszük azt, hogy maga Mátyás is román származású volt. Tudjuk, hogy ezt a budai udvarban nagyon is számon tartották, és sokan le is nézték ezért a királyt. „Jól tudta [Mátyás], hogy ellenfelei lenézik alantas származását; széltében beszélük, hogy oláh nemből született; egyesek korcsnak mondják, akit különböző nevű szülők hoztak a világra; elsősorban az innenső Magyarország főurai mondogatták, hogy nem kell túrni az oláh királyocskát” (3.9.290) – írta Mátyás udvari

22 Uo., 458. sz. epigramma.

23 Lucian BOIA, *L'Homme face au climat. L'Imaginaire de la pluie et du beau temps*, Les Belles Lettres, Paris, 2004, 13–16.

történetírója, Antonio Bonfini.²⁴ Bonfini épp e rágalmak visszautasítására vezette vissza Mátyás családfáját egészen a római Corvinusokig. Bonfini Janusszal ellentétben azt igyekezett bizonyítani, hogy a barbárok közé keveredett rómaiak nem korcsosulnak el, mert a mostani románok még életüknél is jobban őrzik a latin nyelvet. Bonfini szerint a történelem a természet törvénye szerint a születés-fejlődés-kiteljesedés-hanyatlás-halál-újjaszületés hullámvonala mentén zajlik. A régi, elsősorban az antikvitás népei, intézményei, városai, családjai időről időre újra felbukkannak a homályból. Így a régi rómaiak a románokban élnek tovább, ahogy az ókori római Corvinus nemzetség is a Hunyadiakban támadt új életre.

A szlavóniai származású Janus, úgy néz ki, „az innenső Magyarország főuraihoz” tartozott. A Mátyással való ambivalens viszonyában tehát, úgy vélem, Mátyás román származása is közrejátszhatott. A szóban forgó epigrammákban Janus mintha óvni akarná a királyt a barbár vidéktől. Mintha attól tartana, hogy a román származású Mátyás maga is visszabarbárosodik. Ezt elhárítandó ünnepli minduntalan, jócskán eltulozva Mátyásnak a barbár románok felett aratott győzelmeit.

Mindemellett Janus megrögzött háborúellenes is volt. És nemcsak azért, mert ez afféle humanista értelmiségi elvárás volt, hanem saját jól felfogott érdeke szerint is. Mint pécsi püspök ugyanis, abban az esetben, ha a király személyesen indult hadba, akkor ő is köteles volt részt venni a hadviselésben. És hadjárataból volt bőven: a hadtörténészek kiszámolták, hogy Mátyás uralkodásának harminckét esztendejére mindössze öt békeév esik. Azaz huszonnyolc éven át Mátyás minden évben hadakozott, ráadásul huszonnégy alkalommal ő maga vezette a hadait. Ezekon elvileg Janusnak is részt kellett volna venni, de ő, ha csak tehette, kivonta magát e kötelezettség alól. Így történt a havasalföldi és a moldvai hadjárat alkalmával is. Az sem elképzelhetetlen, hogy 1462-ben is azért sürgette a király visszatértét, mert esetleg attól félt, hogy ha a hadjárat elhúzódik, őt is kirendelik a frontra. Emellett az Itáliában kitűnő egészségnek örvendő Janus hazatérte után állandóan betegeskedett. Sőt általában akkor betegedett le, ha hadba kellett vonulni. „Úgy tűnik föl, mintha valami rejtett összefüggés volna – legalábbis kezdetben, mikor ezek még nem váltak krónikussá – Janus betegségei és Mátyás maga vezette hadjáratai között” – írja Pajorin Klára.²⁵

24 ANTONIO BONFINI, *A magyar történelem tizedei*, ford. KULCSÁR Péter, Balassi, Budapest, 1994, 713.

25 PAJORIN Klára, *Janus Pannonius és Mars Hungaricus = Klaniczay-emlékkönyv*, szerk. JANKOVICS József, MTA Irodalomtudományi Intézet – Balassi, Budapest, 1994, 59.

Egyszóval mint minden király vezette hadjárat, úgy a havasalföldi is személyesen érintette Janust, akinek egyáltalán nem volt kedve hadba vonulni. Véleményem szerint ez többet nyomott a latba 1462-ben, mint az, hogy Mátyás keleti politikájával Janus nem értett egyet. Ugyanakkor a Mátyáshoz fűződő ambivalens viszonyát a király román származása is befolyásolhatta, mivel Janus szerint a románokban a barbár vidék megrontotta a régi rómaiak dicső erényét.

3. Az első Drakula-propagandista: Michel Beheim

Az imént tárgyalt epigrammát leszámítva Janusnak nem volt köze a Drakula-történetekhez. Semmivel sem tudjuk igazolni azt, hogy a budai kancellárián Janus állította volna össze elsőként ezek latin változatát. Matei Cazacu is érezte elméletének sebezhetőségét, ezért Drakula-monográfiájának további kiadásaiban (az első kiadás 1988-ban jelent meg) már el is vetette azt.²⁶ A korai Drakula-történetek legkidolgozottabb változatát Michel Beheim (1416–1470 vagy 1474) írta 1463 nyarán-őszén. Ekkor Beheim Frigyes császár szolgálatában állt és Bécs-újhelyen tartózkodott. A Drakuláról írt verses krónikája (*Von ainem Wüterich der hiess Trakle Waida von der Walachei*) kéziratban maradt. Beheim jól ismerte a magyar viszonyokat, Cillei Ulrik szolgálatában részt vett Nándorfehérvár 1456. évi ostromában. Miután Cilleit Nándorfehérvárnál Hunyadi László emberei megölték, Beheim V. László magyar király szolgálatába állt, V. László halála után III. Frigyes szolgálatába szegődött.²⁷

Beheim verses krónikája kitűnően igazolja azt, hogy Drakula mint történelmi személy miként vált a fiktív világ szereplőjévé. Ennek illusztrálására az alábbiakban a Beheimnél szereplő anekdoták közül csupán az egyiket fogom bemutatni. Beheim azt állítja, hogy a történetet közvetlen szemtanútól, egy bizonyos Jakab nevű szerzetestől hallotta. A ferences testvér egy Gorrión nevű havasalföldi kolostorból menekült el a dühöngő Drakula elől a bécsújhelyi kolostorba. Beheim sokszor meglátogatta őt, és eközben beszélte el neki Jakab a sok szörnyűséget. Matei Cazacu Goriont a Ljubljana melletti Gornij Graddal (Obernburg) azonosí-

26 A második kiadásban még benne van: Matei CAZACU, *L'histoire de prince Dracula en Europe Centrale et Oriental (XVe siècle)*, Librairie Droz, Genève, 1996, 33. Az alábbi kiadásból viszont már hiányzik Janus: *Dracula*, Éditions Tallandier, Paris, 2004.

27 BLEYER Jakab, *Beheim Mihály élete és művei a magyar történelem szempontjából*, Századok 36. (1902/2.), 25–26, 35.

totta.²⁸ Ez azonban légből kapott feltételezés, mert Beheim világosan megmondja, hogy Gorion Havasalföldön található, és az általa elmesélt eset is a kolostor melletti dombon történt, márpedig Drakula biztosan nem űzhette karóba húzós tréfáit a ferences barátokkal a szlovéniai Ljubljana környékén.

Szerbföldről aztán Drakula
vissza Oláhföldre juta:
itt is pusztítani rendel.
És táborától nem nagyon
távol kolostor: Gorion,
a mezítlábas renddel [...]

János a gvárgyián neve,
a másiké Mihály volt
s Jakab a harmadiknak. [...]

E nyársat földbe ütteté,
éppen kolostoruk [azaz Gorion] elé,
rettentvén így a többi
barátot, kik közül nem egy
elfutván messze földre megy.
Oly félelembe dönti,
hogy Jakab is – kit fönt én
említék – Stájerföldre fut,
s Neustadt kolostorába jut
császár urunk földjén,

hol jómagam, Beheim Mihály,
őt sokszor meglátogatám.
Sok szörnyűséget ottan
beszéle el Jakab, miket
e szörny Drakula elkövet.”²⁹

Számos adatunk van arról, hogy Drakula idejében működtek ferences kolostorok Havasalföldön, tehát Beheim informátora, Jakab meg is

28 CAZACU, *Geschichte*, 125.

29 Michel BEHEIM, *Drakula vajda örült országlása*, ford. SÁRA Balázs = *A Drakula-történetek kezdetei*, kiad. BALOGH F. András, Littera Nova, Budapest, 2008, 41, 47.

fordulhatott azokban. A târgoviștei ferences kolostorról 1417-ből, a câmpulungiról pedig 1427-ből van az első adatunk.³⁰ Egy 1440-ből származó feljegyzés szerint Vlad Dracul (Drakula apja, uralk. 1436–1442, 1443–1447) egy Mihály nevezetű târgoviștei plébános a kerci kolostorba helyezett át. Az nyilván csupán erős feltételezés révén állítható, hogy ez a Mihály azonos lenne a Beheim históriájában szereplő Mihálylyal, de ha nem is bizonyossággként, feltételezésként azért elfogadható.³¹ Véleményem szerint Gorion egy havasalföldi ortodox kolostor, Govora nevének eltorzult változata lehet. A govorai kolostort épp Vlad Dracul alapította. 1458–1459 táján egy bizonyos Albu nevezetű havasalföldi bojár két falut (Glodul, Hinta) elvett a kolostortól és felégette azokat. Válaszként Drakula kiirtotta az Albu családot, és a két falut visszaadta a kolostornak. Albu öccsének sikerült még időben Brassóba menekülnie.³² Véleményem szerint a történet magyát ebből az esetből merítette Jakab, átkonvertálva az ortodox Govorát a ferences Goriónná, az igazságos vajdát – hisz egy lázadó bojár ellen lépett fel a kolostor védelmében – pedig még a papokkal is kegyetlenkedő uralkodóvá. Az sem kizárható, hogy Jakab a Govorától mindössze 50 km-re lévő târgoviștei ferences kolostorban tartózkodott, és ott tudta meg a Govoránál történeteket.

Mindezek ellenére a Beheim által előadott történet fikció, még akkor is, ha a szerző a konkrét hely- és személynevekkel igyekezett a hitelesség látszatát kelteni. Íme a történet: Drakula találkozik a kolostor kapujában az alamiznagyűjtésből visszatérő három szerzetessel: a gvárgyián Jánossal, Mihálylyal és az eseményt Beheimnak elmesélő Jakabbal. Drakula megkérdezi Mihálytól, hogy vajon ő, a kegyetlen vajda, aki karóba húzásaival és gyilkolásaival már sok mártírt és szentet küldött a mennybe, üdvözülni fog-e majd? Mihály válasza pozitív, a vajda számíthat a kegyelemre:

Minthogy szentté tesz oly sokat,
s a mennybe küld mártírokat,
úgy nincs kétség benne:
a legszentebb szent ő maga
mind közt, kit asszony valaha
megszült s embertől lenne.
„Nagyúr” – felele Mihály ott –

30 Pavel CHIHAIA, *Artă medievală*, vol. I, Editura Albatros, București, 1998, 281, 291.

31 CAZACU, *L'histoire*, 42.

32 A govorai kolostor esetét lásd: Ștefan ANDREESCU, *Vlad Țepeș Dracula. Între legendă și adevăr*, Editura Enciclopedică, București, 2015, 89–90.

„üdvösséget remélj, s keress,
hisz Isten sokhoz volt kegyes,
ki már elveszni látszott.

A másik szerzetes, János azonban a halál árnyékában úgy dönt, hogy megmondja Drakulának az igazat, sőt még kérdőre is vonja tetteiért a vajdát:

Szól a barát: „Nos, hát legyen:
te beste, szörnyű gyilkos,
fékezhetetlen tomboló,
vérszomjas zsarnokoskodó:
a sok szegényt miért irtod?
Mit tett a terhes asszony,
ki nyársra húzva kínsztatik?
Mit tett a gyermekcse, akit
karóra felakasztol,

bár meg sem ért három napot
– sok pár órát se –, s már halott:
karó járta át testét.
Nem ártottak ők senkinek,
mért ontod vérük nékiek,
kik büntől mentesek még?

Íme Drakula válasza:

Jó okom
néked kurtán elmondhatom:
ha irtást vág az ember,
dolgát jól el úgy végzi,
ha nem, csak a tüskét nyesi
az ágról, de ha teheti,
gyökerestül kitépi,

mi útba' van, s ha gyökeret
hagyott a földben, megered
az újra, hajtva tüskét.
Mind itt az apró csecsemők,
mind ellenem törnének ők,

s ha ki nem irtom tüstént,
mint tettem mindidáig:
kiirtok minden gyökeret
különben egyszer, meglehet,
megbosszulnák apáik.

Ezek után nyilván János sem kerülheti el a sorsát: Drakula őt is karóba húzatja, de nem ahogyan a többieket, hanem fejfel lefele:

Drakula ott a gvárgyiánt
karóba húzni kezdi, ám
a gaztettét kezdi főleg,
hisz míg másnak a nyárs hegyét
hátsó fertályán át verék
be, most ellenkezőleg:
nyársát a vajda néki
agyvelején át ütte be,
hogy fölállítván lent feje
s talpa az eget nézi.³³

Nem nehéz észrevenni a gnosztikus és bibliai utalásokat ebben a jelenetben. A csecsemők megölésének indoklása Heródes tettére hajaz: ahogy a zsidók királya félt a csecsemő Jézustól, úgy fél Drakula is attól, hogy a felnövő csecsemők bosszút állhatnak rajta, ezért biztos, ami biztos, Heródeshez hasonlóan kiirtja őket. Emellett Drakula szerzeteseknek előadott érvelése merő gnoszticizmus: ahogy a megváltás sem mehetett végbe Júdás és Pilátus nélkül – azaz a jó (a megváltás Krisztus halála révén) csak a rossz (Júdás árulása, Pilátus határozatlan gyávasága) révén történhetett meg –, úgy Drakula is a rosszal (karóba húzás, egyéb kegyetlen gyilkosság) valójában csupa jót cselekedett, hisz akiket ártatlanul megölt, azok mártír-szentként mind a mennyországba kerültek. Ezért ő, mint az egyik legnagyobb szentgyártó, nem büntetést, hanem jutalmat érdemel Istentől, hisz az általa megöltek lelke nem a pokolba, hanem a mennyországba jutott. Valószínűleg ebben az esetben Beheim kritikája élét az eretneknek tartott és sok esetben gnoszticizmussal is vádolt husziták ellen irányította: a kegyetlen zsarnokok gnosztikus tanokat vallanak, avagy aki gnosztikus tanokat vall, az nem lehet más, mint kegyetlen zsarnok.

33 BEHEIM, *I. m.*, 43, 45–46.

Minden bizonnyal azt sem véletlenül hangsúlyozta Beheim, hogy az igazmondó szerzetest Drakula fejjel lefelé húzatta karóba. Ezzel ugyanis Beheim a *Legenda aurea*ban olvasható Szent Péter-legendára utalt. A legenda szerint, amikor Nero császár halálra ítélte Pétert, az apostol a kereszthez érve ezt mondta:

Mivel az én Uram a mennyekből szállt le a földre, egyenesen álló keresztre emelték. Ha engem az Úr arra méltatott, hogy a földről az égbe szólítson, illő, hogy keresztem fejemet a föld felé, lábamat pedig az ég felé irányítsa. Mivel nem vagyok méltó arra, hogy ugyanúgy feszítsenek keresztre, mint az én Uramat, fordítsátok meg az én keresztemet, és fejjel lefelé feszítsetek meg.³⁴

A fejjel lefele karóba húzott szerzetes tehát Szent Péter, míg Drakula Nero imitációja lesz Beheimnél, aki Drakulát expressis verbis is Heródeshez és a nagy keresztényüldöző császárokhoz hasonlítja:

Ez örült kényúr annyi kint
eszél ki s rendel el, amint
alattvalóit gyötri,
mint egyetlen más se talán,
Heródes, Diocletían,
Nero se, sem a többi.³⁵

Ugyancsak Szent Péter legendájából merítette Beheim azt a történetet is, miszerint a vajda, amikor megtudta, hogy az egyik ágyasa terhes lett tőle, felvágta annak hasát, hogy megnézzze dicső utódját:

Volt Drakulának ágyasa,
ki állította, jár ura
magzatjával teherben.
A leányt megvizsgáltatá
a bábával. Nem áltatá
a vajdát ez, és helyben
őt megvilágosítja.

34 Jacobus de VORAGINE, *Legenda aurea*, vál., jegyz. MADAS Edit, ford. BÁRCZI Ildikó [et al.], Neumann Kht., Budapest, 2004. (Elektronikus kiadás: <http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0059.html>.)

35 BEHEIM, *I. m.*, 23.

S azt, ki valótlant állított,
szeméremétől nyakáig ott
a vajda felhasítja,
mondván, csak saját magzatát
s nemes, szép, termő hajlokát
kívánta látni annak.³⁶

A Szent Péter-legendában a történet sokkal részletesebb és undorítóbb:

Egy másik alkalommal Nero tébolyult gonoszságában – amint azt ugyanebben az apokrif történetben találjuk – anyját megölette és feldaraboltatta, hogy lássa: miként hordta őt méhében. Az orvosok pedig anyja megölése miatt vádolva kijelentették: „A jog ellenzi és az isteni törvény is tiltja, hogy a fiú megölje anyját, aki szülte őt, és annyi fáradsággal és gondnal fölnevelte.” Mire Nero: „Tegyetek engem egy fiúval terhessé, majd szüljem is meg, hogy megtudjam, mekkora fájdalom volt anyámnak.” [...] Akkor italt készítettek neki, s titokban egy békát tettek bele, megittatták vele, majd tudományukkal megnövesztették a hasában. [...] Végül [...] egy nyálkával bevont, vérrel bemocskolt szörnyűséges békát hozott világra. [...] Mire Nero azt mondta: „Vajon én is ilyen voltam-e, mikor anyám rejtekéből kijöttem?” Mire azok: „Igen.”³⁷

Drakulát ebben az esetben is Neróval azonosította Beheim, de a békás történet undorától már megkímélte hallgatóit/olvasóit. Beheim a szentek legendáiból ismert narratív toposzokat alkalmazta Drakula tetteinek leírásában. Csak míg a legendákban a szentek a főhősök, addig Beheimnél az ártatlanokat kínzó zsarnok kerül ebbe a szerepbe. Ezért a Drakula-történeteket csak óvatosan érdemes referenciálisan olvasni, hisz azok nem a valóban megtörtént eseményeket mondják el, hanem a 15. század végén közismert irodalmi toposzokat alkalmazva teremtik meg a kegyetlen, zsarnok, keresztényüldöző uralkodó figuráját. A Drakula-történeteket hallgató (Beheim vándordalnok volt) korabeli nyugat-európai befogadó azonban megnyugodhatott: ily öncélú, kiszámíthatatlan, irracionális, beteges kegyetlenkedések csak a barbár „Balkánon” történnek. Nyugat-Európában ugyanis ekkor kezdődik el a büntetések során alkalmazott kegyetlenkedések humanizálása. Nem arról van szó,

36 *Uo.*, 32–33.

37 <http://mek.niif.hu/04600/04626/html/legenda0059.html>

hogy a Nyugat kevésbé lett volna kegyetlen, mint a Kelet, hisz nagyjából ugyanazokat az eszközöket (akasztás, vízbe fullasztás, fejesztés, felnégyelés, kerékbe törés, karóba húzás, elevenen elhantolás stb.) alkalmazták mindenütt, hanem arról, hogy Nyugaton megpróbálták az önkényeskedő büntetés-végrehajtást megszabolázni, azaz az erőszakalkalmazást és a kegyetlenkedést szabályok közé szorítani.³⁸ Valószínűleg ez a Drakula-történetek nyugat-európai olvasóját elfogó megnyugtató borzongás lehet a magyarázata a történetek sikerének is. E jelenség jobb megértésének érdekében lenne fontos a jövőben feltárni a többi Drakula-történet szöveghagyományát és filológiai kontextusát is.

38 BALOGH F. András, *Utószó = A Drakula-történetek kezdetei*, 83–86.